

AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUB KIADVÁNYAI
32.

REFORMESZMÉK ÉS A MAGYAR ALKOTMÁNY

LÁNYI MÁRTON
ELŐADÁSA
AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUBBAN
1940. JANUÁR 17*ÉN

BUDAPEST, 1940
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

Kétoldalú probléma. Talán túl elvontnak, túl tudományosnak látszik a kérdés, pedig éppen ez az, amit el kell kerülnöm, mert magát az életet, annak ütemét, tehát a mindennapi valóságot akarom visszaadni abban, amit elmondok. Nem akarok tehát tudományos fejtegetést adni, hanem arra akarok rámutatni, hogy a reformeszmék milyen szerepet játszottak a magyar közéletben és hogy azok megvalósítása érinti-e és mennyiben a magyar alkotmányosságot? A kép, amelyet kapni fogunk, természetesen csak vázlatos, nagy idők nagy eseményeit ily rövid idő alatt nem is lehet másképpen ismertetni, de az előadás időtartama is szükségessé teszi, hogy írja elő ezt a korlátot. Nem akarok egyoldalú kritikát gyakorolni a felvetett kérdésekről, inkább pártatlanul akarom ismertetni azokat az eseményeket, amelyek megtöltik az előadás keretét. Szem előtt akarom tartani azt az elvet, hogyha szigorúan ragaszkodom elveimhez, meggyőződéseimhez, akkor türelmesnek kell lennem mások elvei iránt is és tisztelnem kell mindenkinek a meggyőződését, ha annak tisztaságáról és önzetlenségéről kételkedni okom nincs. Jól mondja híres történetírónk, Horváth Mihály, hogy „a csalhatatlanság igénylete a gyár, emberben a megrovásra legméltóbb bűn és hiba egyszersmind, mert szellemi korlátoltsággal gögöt, felfuvalkodást párosít”.

A reformeszmékről szólva alig lehet a kezdő és végző időpontot megjelölni, mert történeti távlatban tárgyalva a

kérdést, kétségtelen, hogy minden kornak megvannak a maga reformeszméi és megvan a küzdelme, változtatni a jelenen és ha lehet azonnal, ha nem, legalább a jövő nemzedék részére, az akkori felfogás szerinti jobbat, előnyösebbet biztosítani. Ez a megállapítás tulajdonképpen azt jelenti, hogy az élet állandó változata állandó reformokat tesz szükségessé és valóra váltja azt az ősi tételt, hogy az életben nincs megállás. Mégis a mai előadás csak az újabb kor reformeszméivel kíván foglalkozni. Ez a korlátozás jogosult is, mert hiszen csak a nagy eszmék és nagy reformok vethetik fel egyáltalában azt a kérdést, hogy vajjon azok megvalósítása és a magyar alkotmány mennyiben férnek meg egymással, hogy jobban realizáljam a kérdést, *hogy akadály-e a magyar alkotmány a kor igényelte reformoknak?* A reformküzdelmek során sokszor igen éles és igen erőteljes hangú és cselekedetű megnyilatkozásokat szoktunk látni, amelyek abban csúcsosodnak ki, hogy mindent rossznak, a nemzetre károsnak, a reformok megvalósítása nézőpontjából vészesnek mondanak, *ami van* és ezzel szemben egyedül áldásthóznak, a bőség szarujának, *ami nincs*, hanem amit az illető reformerek megvalósítandónak hirdetnek. A magyar közéletben, sajnos, gyakorta előfordul, hogy az egymással szembenálló felek kölcsönösen, vagy legalább is az egyik a másikról minden becsületet, minden tisztességet, minden hazafiságot lehúz, ha ellent mer mondani az Ő álláspontjának. Ilyen esetekben a higgadtan gondolkodó szemlélő agyában akaratlanul is megszületik az a gondolat, hogy vajjon az a nagy hang, az a nagy meggyőződés, az a nagy tülekedés és törekvés mit takar, vajjon az-e a cél, amit *hallunk*, avagy az, amit hallunk, csak annak az *eltakarására hivatott*, ami a valódi cél?

Természetesen reformokat csak akkor tudunk eredményesen megvalósítani, ha a reformmunka a nemzet arra

hivatottjainak közös és együttes munkája. Azzal, hogy a hibát mindig másokban, vagy másban keressük, még nem oldottuk meg a kérdéseket. Tartsuk szem előtt Széchenyi Istvánnak azt a nagyon találó mondását: „Ne keressük hátramaradásunk minden okát egyedül a kormányban, ne maradjunk mozdulatlanul régi tespedésünkben, lássunk magunk is a dologhoz.”

Széchenyinek ez a mondása nem azt jelentette, mintha *a hozzákezdés* csak akkor kezdődött volna, amikor ő a *Hitel* című röpiratát megjelentette, mert hiszen jól tudjuk, hogy habár Széchenyi a reformok egyik leghatalmasabb bajnoka volt, őt megelőzően is kiváló munka folyt ezen a téren. Kiváló emberek kitűnő munkája. Helyesen mondja Beöthy Ákos, hogy „az 1825 és 1848 között kialakult új Magyarország megalapítója hatalmas nemzedék volt. Egy oly társadalom, egy oly nemzedék, amelyet rögtönözni nem lehet, ezeket elő kellett készíteni és nevelni, ami azokban az egyszerű szerény udvarházakban, azon apák és anyák részéről történt, akiktől az epigonok minden érdemet, minden jutulajdonságot meg akarnak tagadni. Már pedig a régi Magyarország társadalmi légköre és talaja egészséges fundamentum és környezet volt, mely a legnagyobb politikai képességekkel, a reformáló fejlődési képesség előállításával bírt. Azt egy pillanatra sem szabad elfelejteni, hogy az 1848-i nagy vívmányok nem alulról, vagy felülről való nyomás folytán jöttek létre, ellenkezőleg, a hivatalos Magyarország ellen az érdekeltek teljes közönye mellett alkották meg a kiváltságos osztályok, mégpedig egész existenciájuk, sőt életük veszélyeztetésével is.”

Ezzel az idézettel tulajdonképpen előugrottam a logikai sorrendben, mert a most idézett megállapítás nem bevezetője, hanem tulajdonképpen befejező megállapítása kell hogy legyen az 1848-ban csúcspontra jutott reformmozgalom bírálatának.

A magyar reformmozgalmak teljesen nem választhatók el a külföldi hasonló mozgalmaktól és mégis nem lehet azt állítanunk, mintha a magyar mozgalmak hűen követték volna a külföldieket és ezzel külföldi eszméramlatokat helyeztek volna be a magyar életbe. Kétségtelen, hogy voltak egyes korok, amikor egész Európa reformmozgalmaktól volt zajos, talán azt is mondhatnánk, hogy reformforradalmaktól. A nagy francia forradalom eszméi végigszaladták egész Európát, sok embert megkötyagosítottak, sok helyen, természetesen leginkább Franciaországban, borzalmas eredményeket is szültek, sok helyen azonban meg is volt ezeknek az eredményeknek a visszahatása. Az 1825—1848 közötti reformkorszak betetőzéséhez természetesen hozzájárult az 1848-i márciusi párizsi forradalom, az olasz mozgolódások, a prágai zavargások, a bécsi forradalom, de talán csak inkább tempóban, mint tartalomban. A reformkorszak már annyira előrehaladt volt, hogy az eredmény kis időbeli differenciával úgyis bekövetkezett volna és az véglegesnek is lett volna tekintendő.

A magyar reformmozgalmak Kovacsics Márton történetíró szerint a hétéves háborúval kezdődtek, amikor is számtalan német fiatalember a nagyszombati egyetemre menekült és ott oltja be a magyar ifjúságba a haladó kor eszméit. Ugyanezt teszi a nemesi katonaság is, amely Nagy Frigyes háborúiban hadakozva szívta magába a modern eszméket. A reformtörekvések sokszor alkotmányjogi reformok is voltak és ezek a reformok nem egyszer egész más kiindulási pontból eredtek. A Mária Terézia udvaránál megindult irodalmi mozgalom, a francia forradalom kozmopolita gondolatai, *végeredményben magyar nemzeti gondolattá váltak*, elősegítették a nemzeti érzésnek igen erős kifejlődését, meghozták az 1790-es, az 1825-ös országgyűléseken már erősen érvényesülő reformtörekvéseket és kulmináltak az 1848-as törvényekben. Meg kell

állapítani, hogy ezek a reformtörekvések eredményezték a nemzet széles rétegeiben az alkotmányos kormányzat gondolatát és az emberi egyenlőségi eszme diadalát. így lett a haladás a nagyarányú nemzeti fejlődésnek és a sajátos magyar kultúrának a kútfeje. Habár az 1848-as törvényekben sok vonatkozásban a francia forradalom által felszínre vetett gondolatok nyertek megvalósulást, a megoldás ettől egészen eltérő lett. Ez igazolja azt a helyes tételt, hogy alkotmányunkban az idegen behatás is nemzetivé változik és a magyar viszonyokhoz alkalmazkodik. Amíg a francia forradalom eltörli az előjogokat, addig az 1848-as törvényhozás a nemesi nemzet jogait kiterjeszti az állam minden polgárára és az egész nemzetet részesévé teszi, beleemeli az alkotmányjogok teljességébe.

Ezek után dönthetjük el azt a kérdést is, hogy az 1848-as törvényalkotás és mozgalom forradalmi jellegű volt-e, vagy sem? Ennek a kérdésnek az eldöntése annál nagyobb jelentőségű, mert Metternich herceg, az akkori idők mindenható parancsolója, 1844. május hó 9-én József főherceg nádorhoz írt híres levelében a magyarországi viszonyokról elmélkedve azt írta: „Itt segélyre van szükség. Ha ez felülről nem jó, úgy az országnak csak egy út marad nyitva bajaiból szabadulni, a szociális forradalom útja.” E jóslat ellenére a kérdést nemlegesén kell megválaszolnunk. Annak ellenére, hogy gróf Apponyi György kancellár 1848. március havában az ellenzéki viták és győzelmek hatása alatt az országgyűlés felosztatásának gondolatával, ez esetben a tovább gyűlésezők elfogatásával, a megyegyűlések megtartásának felfüggesztésével, teljhatalmú királyi biztosok kiküldésének gondolatával foglalkozott, — hogy Kossuth Lajos 1848. március 3-i nagy beszédében a sürgősen megvalósítandó reformok tekintetében sürgős feliratot javasolt a királyhoz, — hogy ebben az időben már a párizsi márciusi forradalom hatása hoz-

zánk elérkezett, semmi forradalmi hatás nem mutatkozott a követelések tekintetében. A Kossuth által javasolt feliratban felsorolt reformok számtalan alkalommal előzetesen évtizedek óta megvalósulásra törekedtek, azokban csak egy dolog volt új, az a kívánság, hogy a kollegiális kormányrendszer helyett magyar felelős minisztérium neveztessek ki. Le kell szögeznünk, hogy Kossuth Lajos 1848. március 14-én tartott beszédében, amikor megállapította Metternich és Apponyi bukását, a bécsi forradalom győzelmét, a nemzet főfeladatául azt szögezte le, hogy a mozgalmakat bölcsen vezessék, a gyeplő kezei között maradjon, mint ahogy eddig is alkotmányos úton maradtak. És így is történt. A feliratot a főrendek március 14-én elfogadják és azt küldöttség viszi Bécsbe a királyhoz, aki is március 17-i királyi leiratában azokra megfelelőnek mutakozó választ ad. Vitátlan tehát az, hogy az 1848-ban csúcspontra jutott reformmozgalom nem volt forradalmi jellegű, azt nem forradalom eredményezte, hanem annak a magyar nemzet kiváló férfiai által megindult mozgalomnak a betetőzése volt, amelynek kezdetét 1790-ben, esetleg 1825-ben jelölhetjük meg. Ennek a megállapításnak különösen azért van nagy jelentősége, mert kétségen kívül igazolja, hogy az előbb vázolt nagy reformtörekvések alkotmányos úton, a magyar alkotmány keretein belül, a magyar alkotmány alappillérei alapján nyertek megvalósulást.

A forradalmi kérdéssel kapcsolatban utalni kell még két tényre. Ha visszatekintünk azoknak az egyéneknek az életére, akik a régi időktől kezdve a forradalmi eszméket kitermelték és ha visszatekintünk azokra, akik ezeket a törekvéseket néha jóhiszeműen támogatták és előmozdították, akkor meg kell állapítanunk, hogy az indokolatlan, a kellően meg nem alapozott, a nemzet érdekeivel ellentétben álló, csak széthúzást, megbomlást, szétzüllést,

csak demagógiát eredményező mozgalmak nyomán keletkezett forradalmak áldozatai között nemcsak az eszembajnokait, hanem majdnem minden esetben azokat is ott találjuk, akik ezeket az igazolatlan és a nemzetre káros törekvéseket nyíltan vagy titokban előmozdították és támogatták. A *guillotine* bárdja ép úgy lesújtott a vad forradalmárok nyakára, mint azokra a bársonyos női nyakakra, akiknek szalonjaiban főzték és kavarták az üstöt, amelynek kotyvalékja azután elborította az egész nemzetet.

Amint már említettem: a haladási vágy az 1790/91-i országgyűlés bizottmányainak reformterveiben meglepő erővel nyilatkozott meg. Ettől az időtől kezdve a haladás lassú, de állandó. Voltak időpontok, amikor gyorsabb ütemben ment a munka, voltak stagnálások és volt meg-megállás is. Amikor az 1825—1827-i országgyűlésre a követek utasításait megkapták, ott reformokról még alig volt szó. Az okszerű alkotmányos reformokról tiszta fogalmat az akkori törvényhozói kar többségében nem lehetett találni. A pártok közötti választóvonalat nem annyira a haladási, vagy helybenmaradási elv, hanem inkább a rendi alkotmány, a nemesi kiváltság, a nemzeti függetlenség iránt tanúsított kisebb-nagyobb ragaszkodás, lelkesedés határozta meg. A reformok igazi forrasztója Széchenyi István gróf volt, akinek buzgalmában báró Wesselényi Miklós is osztozkodott. Az abszolutizmus elleni állandó küzdelem nyomásztóan hatott a nemzetre, természetesen a reformtörekvésekre is, mert hiszen mindig két dolog között kellett választani. Vagy küzdök az alkotmány mellett és akkor mást alig tudok tenni, mert ez teljes egészében igénybeveszi a nemzetet, vagy küzdök a reformok mellett abban a veszélyben, hogy elpusztul az alkotmány. A két kérdés összeegyeztetése alig volt lehetséges. Az egyik oldalon már bizonyos eredményekre, biztosítékokra kellett rámutatni,

hogy a másik oldalon nagyobb ütemben indulhasson meg a munka. Az 1825-ös országgyűlésen még inkább az a fel-fogás volt többségben, hogy mindent eltörölni, még ha jobb is a réginél, akkor, ha az újítás törvénytelenül jött létre, mert az ósdi, elmaradt, de törvényes régi állapot jobb a törvénytelenül behozott reformoknál. Az 1790-i reformmunkálatok a közigazgatás összes elavult rendszere kijavításának vagy újjáalakításának terveit foglalták magukban. Ámde rövidesen kiderült, hogy a kérdések megoldásához több készségre és nagyobb szakavatottságra van szükség, ezért azokat tárgyalás végett egy külön bizottmányba utalták. És itt is érvényesült az a jó magyar szokás, hogy csak hivatal kell, akkor megjön a hozzá való ész is. Az egyes bizottmányi tagok olyan kérdések feldolgozására lettek kirendelve, amihez nem értettek, a hozzáértő emberek pedig, mint pl. Felsőbüki Nagy Pál, a reformmunkálattal foglalkozók sorából töröltetett és a nádori kapuk összeírására pazarolta idejét.

Amint említettem, Széchenyi István gróf volt a reformmozgalom egyik legfőbb irányítója. Érdekes annak a kutatása, hogy tulajdonképpen mi vitte reá Széchenyit a reformkérdésekkel való foglalkozásra. Ő maga mondja el, hogy amikor — 1814 vagy 1815-ben — a győzelmes hadakkal Párizsba bevonult, ott egy francia ismerős ezredes őt a következő szavakkal mutatta be az egybegyűlt vendégkoszorúnak: „Egy magyar gróf, ki a hitetlenségig tudatlan, bár igen szellemdús és akit én nagyon szeretek.” Széchenyinek ez a bemutatás természetesen igen rossz estét csinált, rövidesen távozott is. Hazaérve töprengeni kezdett magában, hogy hát csakugyan oly nagy számár-e ő, mint aminőnek őt különben jóakaró barátja jellemzi. Rövid gondolkodás után úgy találta, hogy igaza van barátjának, vajmi keveset tud mindabból, amit egy valóban művelt embernek tudnia illik. Széchenyi, amint mondja, e felfedezésnél

kétségbeesett volna, ha barátja nem teszi mellette azt a tanúságot, hogy tudatlansága mellett is van esze. Ekkor esküdött meg Széchenyi, hogy ezentúl tanulni fog.

Kívánatos lenne most is, ha minél többen tennék magukévá Széchenyi István grófnak ezt a nemes elhatározását.

Hamis képet adnánk a XIX. század reformmozgalmairól, ha nem foglalkoznánk ennek keretében azzal az állami jogi tényleges kapcsolattal, amely Magyarország és az öszbirodalom államai között megvolt. Lett légyen ez az összefüggés törvényen alapuló (pragmatika szankció) vagy kényuralmi jellegű: a magyar reformtörekvések nemcsak azért haladtak lassú ütemben, mert a nemzet szünet nélkül kénytelen volt függetlenségéért, alkotmányos jogaiért küzdeni, hanem azért is, mert a francia forradalom borzalmaiktól és rombolásaitól megrettent bécsi kormány az ellenkező végletekbe csapott át és ellensége lett minden újításnak. Később azonban álláspontja változik, hogy hogyan és miért, arról még szó lesz. Az 1825-i országgyűlés előtti időkben az volt a kormány álláspontja, hogy elzárta az országot a külföldtől, gyakorolta a cenzúrát, korlátozta a köznevelést, megtagadta az egyesülési jogot és így a nemzetet mély tudatlanságra, szellemi pangásra és tétlenségre kárhóztatta. Közben nagy birodalomátalakító tervek is foglalkoztatták a bécsi kormányt. Gentz Frigyes egy olyan terven is dolgozott, hogy a birodalom súlypontja Magyarországra toljódjék át. Azonos alkotmánya legyen az országnak és Csehországnak. Majd jött az ausztriai császárság megalakulása, a bécsi kongresszus és győzött a reakciós politika. Hazánk mesterséges gyarmati rendszer által a többi állam jólétének áldoztatott fel. Jellemzi a helyzetet Dessewffy József grófnak Kazinczy Ferenchez 1820-ban írt levele, amelyben a következőket olvashatjuk: „Nem tudom, min csodálkozom jobban, azon-e, hogy sanyarga-

tóink nem unták el még a sanyargatást, vagy pedig örökös elaljasodásunkon?” Ez az utóbbi pár szó jellemzően rajzolja meg az akkori helyzetet. A kétségbeesett, reménytelen nemzetet, amelyik megtörve, csalódásoktól üldözve, kétségbeesett a nemzet jövője felett. A kétségbeesés ellenére látunk azért felvillanásokat, akaratelhatározásokat, ellentállásokat. Amikor a kormány rendeleti úton akar adóemelést és újoncszedést végrehajtani, akkor maga a kancellária tiltakozik ez ellen. Az orvoslást az országgyűlés egybehívásában látja, mondván: „mennél továbbra halasztódik az országgyűlés, a kölcsönös bizodalom és ragaszkodás annál inkább kihül.”

A reformmozgalmak az 1827. évi országgyűlés befejezése után három csoportban találják a nemzetet. Az egyik csoportba azok tartoztak, akik a múlt dicsőségén álmódzva, a nemzetet elaggottnak tartották és annak újjászületését már nem remélték. A másik csoporthoz a fiatalabb generáció tartozott, amely hazája jobb jövőjében bízott, sürgette a korszerű reformokat és haladást. A harmadik csoportbeliek csak a nemzeti és alkotmányos jogokkal törődtek és a sérelmek orvoslásával beérték.

Fáklyát gyújtott ebben a zűrzavarban Széchenyi István *Világ* című röpiratával, amely a lerontott épület helyén már az újnak alapjait is lerakni kezdi. Azt mondta egy bírálója a *Világról*: „A *Világ* előhírnöke a tűzoszlopnak, mely minket magyarokat egykor a terméketlen és sötét pusztából az ígéret földjére vezetend, a *Világ* első derengése a ragyogó első csillagnak, mely a hatalom embereinek és a népnek utat mutat a Megváltó felé.”

Amikor a bécsi kormány látta, hogy az országgyűlés többsége reformokat kíván, rendszert változtatott és arra törekedett, hogy az egyes megyékben a követi utasításokat módosítsák és tiltsák el a reformmozgalmakat. Ez sok helyt eredményre is vezetett, úgyhogy a reformpárti köve-

tek magántanácskozmányain felvetődött a passzivitás gondolata is, amitől csak Deák Ferenc ellenzése folytán állottak el.

Jellemző az akkori helyzetre Deák Ferenc követ jelentésének következő része: „Egyes polgárok sorsának enyhítésére a nemzet jussait oda nem adhatták és a polgári szabadság sérelmeit elhallgatni véteknek tartották még akkor is, midőn annak fenntartásához a reménynek utolsó szikrája is elenyészett, mert úgy vélekedének, hogy amit a hatalom ront meg, az ismét feléledhet, de amit a nemzet könnyelműsége önként odavet, vagy gyávasága elhanyagol, azt visszaszerezni ritkán lehet.”

Helyesen látja az ország haladásának akadályát Széchenyi István gróf, amikor azt mondja: „Bajaink okát én nem annyira az emberekben, mint abban látom, hogy nekünk van alkotmányunk, Ausztriának pedig nincs. De éppen mert ez így áll, kötelességünk alkotmányunkat szepőlőten épségben fenntartani, de a kormánynak is tiszte volna és érdekében állana alkotmányos kifejlődésünket őszintén elősegíteni, ezt azonban nem cselekszi.” Mintegy szemrehányóan halljuk Széchenyitől, hogy a nemzet menynyire hü volt ezen mostoha bánásmód ellenére fejedelméhez, nrert, mint mondja, amikor Napoleon kísértésbe akarta hozni ebben a vonatkozásban nemzetünket, „akkor honunkban egyetlen bűnös sem akadt”.

Amikor már minden remény megvolt az eredményes haladásra, a bécsi kormány ismét a reakcióhoz fordult, amit Apponyi György gróf kancellár az adminisztrátori rendszer bevezetésével akart megvalósítani és újból azt az alig eléggé elítélhető rendszert vezette be, amely abban állt, hogy a tudatlan és megvásárolt nemesi tömegek becsódításával és leszavaztatásával akarta a reformokat megbuktatni. Céljai elérésére megalakították a konzervatív pártot, amely a kormány támogatására vállalkozott, amivel szem-

ben a reformokért küzdő ellenzék is erősebben szervezkedik és programját „Ellenzéki nyilatkozat” cím alatt 1847. július hó 5-én Deák Ferenc szerkesztésében közzéteszi. Ebben megállapítja, hogy a kormány lényegileg azonos a régi rendszer kormányaival. Felállítja kívánalmait a reformok terén. Elismeri a pragmatika szankciót. Követeli az 1790. évi X. t.-c. megvalósítását és tiltakozik az egységes abszolút kormányrendszer ellen. Kieleződött tehát a harc az ellenzék és a kormány között. Az 1847-i országgyűlésen már az volt a kérdés, ki győz? A reformok a nemzet akaratára szerint lesznek-e megoldva, vagy a kormány terve szerint? A nemzet győzött.

Nagy szerepe volt a reformmozgalmak között annak a küzdelemnek, amely a magyar nyelv érvényesülésére vonatkozott. A nemzet a latin nyelv béklyói által lekötve, nemzeti irodalmát parlagon hagyta. Már Mária Terézia alatt indult meg az irodalmi föllendülés, de ez 1795-ben megakadt. Az új század megint több eleveenséget hozott. Virág Benedek, Kisfaludy Sándor, Csokonay Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Czuczor Gergely, Bajza József, mindmeggannyi oszlopai a magyar nyelvért folytatott küzdelemnek. Az irodalom többi ágaiban is kezdünk szaporodni és erősödni. Ötvenévi küzdelem vezetett csak győzelemre.

A reformmozgalmakban szintén nagy szerepet követelt magának a magyar ifjúság is. Különösen amióta divattá vált, hogy a követek, a püspökök és a főnemesek a maguk kíséretében az ú. n. jurátusokat hozzák magukkal az országgyűlésre. Ezek azután nem csekély befolyást gyakoroltak a törvényhozó testületre, annak mintegy kiegészítő részévé váltak, helyeslően vagy tiltakozván az egyes állásfoglalásokkal szemben.

A kormány reakciós törekvéseit ellensúlyozandó, az alkotmányos élet és a reformokért való küzdelem áttoló-

dort a megyékbe, a megyegyűlésekre. Alakítottak különböző egyletek, ezen egyletekben azután minden egyes reformkérdés megvitattatott és a megérlelődésre előkészítetett. 1844-ben megalakult az Országos Iparvédegylet, amelynek egyik ülésén Deák Ferenc a következő örökérvényű szavakat mondotta: „apáink megtették, amit tenniök kellett, mert hazát tartottak meg és hagytak hátra nekünk; a harcok zivatara elsodorhat egy nemzetet, de van egy más dicstelen és aljas nemzeti halál is, a közeiszegényülés és nemzeti sorvadás, ettől hazánkat megóvni, a jelen időnek feltétlen parancsa.” Deák Ferencnek ezt a mondását ma is megszívlelésre ajánlhatjuk.

A bécsi kormány által adott különböző ígérek már teljesen elvesztették hitelüket, megállapítást nyert, hogy azoknak legnagyobb része pusztá szó és a nemzet félrevezetését célozza. Ezért a nemzet törvényes biztosítékokat követel úgy az alkotmányosság, mint a haladás tekintetében. Voltak idők, amikor a kormány minden reformot ellenezett, voltak megint olyan idők, amikor a kormány jött reformokkal, de azért, hogy a magyar nemzet alkotmányát és szabadságát kapja ezekért cserébe. Amidőn ez nem sikerült, akkor megfordult a helyzet, a nemzet követelt reformokat, a kormány ellenezte azokat. Ebben a kétszínű játékban elveszett a bizalom és *a világtörténelemben páratlan jelenetnek lett az ország tanúja, annak, hogy a kiváltságos magyar nemesség többsége a kiváltságok és saját osztályérdekük ellen az elnyomott alsó néposztály érdekeiért és jogosításáért, a kormány a nemesi kiváltság mellett, a nép felszabadítása, személyes tulajdonjogának biztosítása ellen kelt harcra.* Természetesen ez nem ment olyan egyszerűen. Sok vitára, sok ellentétre, sok súrlódásra adott a *nemesi nemzet kebelében* is alkalmat, de minek ezt részletezni, amikor a küzdelem eredményes, az áldozat példás, az elhatározás nemes és honmentő volt.

A kétszínűség klasszikus példája gyanánt csak két dolgot említünk meg: A Ludoviceum 200 ifjú befogadására készen volt, de benépesítése nem történt meg azért, mert nem volt reá pénzügyi fedezet, ámde kiderült, hogy amikor ez a palota még 1848-ban is üresen állott, akkor már 1808 óta a főigazgató, az aligazgató, a vívó- és táncmesterek és több házi cseléd kinevezve, húzzák javadalmaikat és egyedül a főigazgató díjazása fejében 162.000 forint számoltatott el. A másik, amiről meg kell emlékeznünk, a kormánynak az a cselekedete, hogy a reformkérdések megvitatásának idejére több vidéken lakó szegény regalistát csődített be és látott el napidíjjal azért, hogy ezek a nemzeti reformok ellen szavazzanak. Ezeket az egyéneket a közönség „5 forintos mágnásoknak” nevezte. Igen csúnya volt a kormány és az udvar szerepe az 1848-as törvények jóváhagyása körül, ezeket a jelenségeket ismerjük, elég itt leszögezni azt, hogy amikor a 48-as törvények szentesítettek, akkor már megvolt a terv a reakcióra és az eredmények visszacsinálására. A király Pozsonyba jött az ünnepélyes országgyűlésre, a törvények szentesítésére és ugyanakkor Jellasics bán már megkapta a titkos utasításokat az ország ellen.

Talán anachronizmus azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy mik is voltak azok a főeszmék, amelyek az 1825—1848. közötti időkből megvalósulásra vártak. Ezek már köztudatban élnek és így elégséges, ha azokból csak egy-kettőt idézünk. A közös teherviselés elvét, az úrbírság eltörlését kártalanítás ellenében, a nép politikai jogokban való részesítését, a pénzügyek rendezését, a honvédelem nemzeti jellegének érvényre jutását, önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett az örökös tartományokkal való viszony rendezését, a sajtóreformot, a parlamentarizmust, a felelős magyar minisztériumot. Ezek között óriási jelentőségű kérdéseket találunk. *Volt-e vagy*

van-e nagyobb reformeszme, mint a népek millióinak az alkotmány sáncaiba való beemelése? Van-e vagy volt-e nagyobb földreform, mint az úrbériség eltörlésével a magyar földnek a felszabadítása, volt-e áthatóbb szociális reform, mint a közös teherviselés elvének kimondása és megvalósítása? Volt-e nagyobb alkotmányjogi reform, mint a parlamenti felelős kormányzat bevezetése? És mindez a törvényes, alkotmányos keretek között megvalósult. Ha régi könyveket olvasunk, azokban azt a megállapítást találjuk, hogy „az ország népe mérsékelt, józan magaviselete által fényes tanúságát adta ép, egészséges eszének és romlatlan erkölcsének”.

Ha az elmúlt század reformeszméit tanulmányozzuk, akkor meg kell állapítanunk, hogy azok telve voltak szociális megértéssel, ami természetes is! A szociális elv hangsúlyozása csak újabban divat, azelőtt természetesen teljesítendő adottság volt. A szociális kérdés nem újkeletű. Ezredévekre tekinthet vissza, csak mindig más volt a tartalma és a formája. Ma azt hirdetik, hogy a szociális jelszó a minden betegséget meggyógyító orvosság, ámde ez egy veszélyes tévedés, mert a szociális jelszó csak elégedetlenséget kelt, ha nem követi az ellentéteket kiegyenlítő és meggyógyító megoldás. Minden szociális eszme és elgondolás csak a lehetőségek határai között mozoghat, amenyiben azt meghaladja, úgy népbolondítás. Minden nemzet csak úgy tud szociális előhaladást tenni, ha ahhoz állandóan tudja biztosítani az anyagi szükségleteket és fedezetet, mert *egyesek* pénzével nem lehet *nemzetek* szociális problémáit megoldani, ezzel csak társadalmi megbontást és szétesést lehet előidézni, de nem harmonikus nemzeti életet, fejlődő jólétet, fokozódó hazaszeretetet és a kötelességteljesítés iránti tudatot.

A mai kor reformeszméi nem nagyobbak jelentőségben, mint amilyenek voltak a 48-as reformeszmék és éppen

azért azoknak megoldása szintén csak alkotmányos kerekék között mozoghat és csak üdvözölhetünk minden olyan törekvést, amely erre irányul.

A reformeszmék mindig nagyon különbözök, van azok között szükséges, elkerülhetetlen, honmentő, de van közöttük sok felesleges és sok olyan, aminek megakadályozása egyenesen nemzeti érdek. A reformeszméknek vélt gondolatok hordozói minden áron teret óhajtanak maguknak biztosítani és ennek azután szomorú következményei is mutatkoznak, ha a józan társadalom nem tudja felvenni ezekkel szemben a megfelelő küzdelmet. Már a régi iratokban, amelyek az akkori reformok kérdését tárgyalták, olvashatjuk a következő szavakat: „Árnyoldalak a féltékeny türelmetlenség, mely az ellenkező véleményt meghallgatni nem, akarja, az a hírnév- és népszerűségvadászat, mely a szónoklatokban nem ritkán uralkodik. Az éretlen eszmék, emésztetlen tervek, s javaslatok gombaszaporasággal jöttek napvilágra. Sokan csak azért szóltak, hogy másokon túltegyenek, s a népszerű szabadelvűség fájáról becsszomjas halántékaikra is fűzhessenek egy kis koszorúcskát, mit sem gondolva azzal, cél és korszerű-e, illik-e körülményeink közé az indítvány. A tapasztalatlan és szélsőségekben szökdelni szerető ifjúság tapsviharai a józan mérséklet szózatát elfojtották. A szabadelvűség lévén az uralkodó divat, az éretlen tömeg által rendesen az tömjéneztetett leginkább, ki legtöbbet ajánlt, legmerészebb, legszélsőbb volt indítványában.”

Ezeket a szavakat ma is nyugodt lélekkel méltathatjuk igen nagy figyelemre.

A magyar nemzet alkotmányküzdelseiben és a reformok megvalósítása iránti törekvéseiben igen jelentős szerepe jutott a megyéknek. Hálátlanság volna, ha nem emlékeznénk meg arról a honmentő, alkotmánybiztosító tevékenységről, amelyet a megyék a magyar alkotmányban és

a magyar életben végeztek. Lehet különböző a felfogásunk a megyék mai szerepéről. Lehet a mai megyerendszernek hibája, vagy hiányossága. De helytelennek tartom azt az álláspontot, amely a megye ellen csak azért küzd minden körülmények között, mert az helyállónak bizonyuló magyar nemzeti intézmény. Ha valami szervezetében netalán már elavult, azt meg lehet javítani. Annak életereibe megfelelő vért lehet csöpögtetni és a vérkeringés felfrissülésével helyt fog állni minden időben és minden viszonyok között. Nem lehet megilletődés nélkül olvasnunk Ambró Károly bars megyei alispán beszédéből: „Ismerem a koronás fő iránti kötelességeimet, de tudom azt is, mire kötelez hitem hazám jogai tekintetében, amazokat nem fogom megsérteni, de hazám alkotmánya, ősi törvényei ellen sem cselekedhetem.” A hűséges ragaszkodásnak gyönyörű mondata Bars vármegye feliratában az a figyelemztető szó: „Az ellenségek közelebb vannak felséged magas személyéhez, s tán trónját is környékezik ... A törvényeken nemcsak a magunk, hanem a legfelsőbb trón biztonsága is alapul, mily gyenge támaszai lennének mi felségednek, ha ily szilárd alapon is ingadoznánk, valamint soha máskor, úgy a jelen esetben sem adhatjuk semmi módon megegyezésünket a törvények megszegésére.” Lehetetlen meg nem emlékezni Németh János kir. ügyigazgatóról, aki a hűtlenségi keresetekkel szemben azt jelentette a királynak, hogy ő nem ismeri azokat a törvényhelyeket, amelyek alkalmazandók lennének, töltsék ki a törvényhelyeket azok, akik a pert sürgetik. „Tudom, hogy felséged kezében van életem, de hazám joga és királyom becsülete drágább előttem az életnél.”

A reformokért nemzetünk legjobbjai harcoltak; ha ma végigtekintünk a névsoron, merem állítani, megirigyelhetjük azt a kort, amikor hazánknak oly sok kitűnő és jeles embere küzdött egy fronton. Mi csak Kossuth Lajost,

Széchenyi Istvánt, Wesselényi Miklóst, Batthyányi Lajost, Deák Ferencet¹ említjük meg. Ezek között is voltak ellentétek. Ezek is harcoltak és küzdöttek egymás felfogásai ellen. De minden nagy kérdésben és minden olyan ügyben, amely a haza érdekeit szolgálta, mégis egyek voltak és egységbe hívták a nemzetet is. Ilyen nagy kérdésekben tárgyalanná vált Kölcseynek az a naplóbeli megörökítése: „Karaktererőnek látszik a mostani országgyűlés embelein (1832/6), hogy senki után nem hallgatnak és semmit, ami más által javasoltatik, nem pártolnak.”

Wesselényi Miklós mondotta, hogy: „Az anarchia oly híd, amelyen az elűzött abszolutizmus mindenkor visszajön.” Nem mulaszthatjuk el, hogy ne ismertessük Tóth Lőrinc jellemrajzát Deák Ferencről. Egy tanácskozást ír le a következőképpen: „Nagy zaj és rendetlenség, tömördek a beszéd a tanácskozmányi teremben. Ki nem ismeri a magyar s minden ellenzék fegyelmezetlenségét. Azt mondja, hogy független akar lenni, csak lelkiismeretére hallgatni akkor, midőn nem egyéb, mint kevély, hiú, dicsvágyó, ahány fej, annyi vélemény, ahány katona, annyi vezérség igénylő. Egy férfiú lép be a szobába, megjelenése neptuni hatással van a hullámokra. Kényelmesen ül a pamlagra, mert a kényelmet szereti. Szájában szivar, ami kedves szokásának látszik lenni s midőn már sokan, igen sokan kibeszélték magukat és elmondák, ki mit tanult Kelemenből, Köviből, Rottekből, vagy Benthamból, szólanival kezd egyszerűen, világosan, olykor tréfásan. Kezei alatt gyönyörű rendben pereg le a bonyolult gombolyag. Világos szavaira oszlik a kétértelműség köde, a szofizmák csalárd szürkülete. Feltűnnek a biztos, határozott álláspontok. A jól megfontolt csatarend. Megmondja, mi téren kell kezdeni a támadást, s folytatni a vitatkozást, minő pontokat kell tartani és feladni, mi rendbe kell állítani a csapatokat és ütegeket. És a zaj elnémul. A rendetlen

tömeg csöndesen hallgat, nyugodtan széled vacsorához, miután ”mindent legjobban eligazítottunk”.”

A magyar nemzet állami életének ideje alatt mindig kitartott alkotmánya mellett, a szentistváni időkben, akkor, amikor még nem volt rendi állam, majd a rendi államiság ideje alatt és a demokratikus fejlődés idejében is. Ugyancsak helytálló az a megállapítás is, hogy az aranybulla biztosította a magyar nemzet részére a közjogi természetű alkotmányfejlődés folytonosságát. Ennek a jogfolytonosságnak alkotmányunkban igen fontos szerepe van. A jogfolytonossági küzdelem tulajdonképpen a Habsburgok uralma alatt fejlődött ki annak idején, amikor a magyaroknak, lehet mondani évszázadokon keresztül, mindig az abszolutisztikus, a rendelet általi kormányzás ellen kellett küzdenie és ettől védeni alkotmányát. Ezért a magyar közjog ebben az időben inkább defenzív jellegű volt, mint konstruktív és sok esetben ez is volt az oka a lassúbbfokú fejlődésnek. A magyar nemzetnek mintegy második tulajdonságává fejlődött ki a *negativizmus*, és talán ez az egyik mélyenfekvő oka annak a sok panasznak, amit állandóan hallunk a magyar adminisztráció nehézkessége és a magyar bürokráciának túlkapásaival szemben. Az annyira csúfolt és sokszor nevetséges színben feltüntetett régi táblabíráknak azonban nagyon jó érzékük volt a magyar alkotmány elleni veszélyek felismerésére! Vajha ez az érzék a mai kor embereiben is annyira kifejlődne és nem nyomná azt el a mindennapi élet nehézségeivel való küzdelem során előálló fásultság és megalkuvás. A magyar jogfolytonossági elv nem zárja ki a jogfejlődést, sőt azt egyenesen megköveteli. Ha a magyar alkotmány történeti fejlődésén az utolsó évszázadok alatt végigtekintünk, akkor abban retrográd irányzatot alig találunk. De annál több nyomát a haladásnak és a fejlődésnek! Minden állam szabályos és rendszeres működésének mintegy

fogalmi előfeltétele jogi személyiségének és minőségének megkonstruálása. Nálunk ez a kérdés a szentkorona elmélete által, amely a nemzet egyetemének megtestesülését jelenti, nemcsak elméleti, de gyakorlati megoldást is nyert. A szentkorona elmélete a nemzetben gyökerező, a királyt és a nemzetet együttesen megillető közhatalom közjogi fogalmában nyer megvalósulást. Az aranybulla értékét sem annak a címzése, sem annak függő aranypecsétje adta, hanem annak *lényege, amely az, hogy a király és a nemzet egyetértenek abban, hogy a közös törvényes akaratot nem lehet helyettesíteni a királynak saját személyes akaratával.* A nemzet mindig megállt ezen a szilárd alapon és évszázadokon át sokszor azért küzdött, hogy a fejedelmet is ugyanerre szorítsa. Ennek nyomait látjuk a reformkorszakok alatt is. Az 1839/40. évi országgyűlésen igen nagy vitát provokált a főrendiháznak az az álláspontja, hogy elsősorban a királyi előadások tárgyalandók. A rendeknek ellentétes volt az álláspontjuk, meri; szerintük így a kormánynak mindig hatalmában állott volna a királyi előadások letárgyalása után berekeszteni az országgyűlést és *így a törvényhozói kar oly testületté válna, mely csak azért hívatik egybe, hogy a fejedelem parancsait átvegye és azokból törvényt alkosson, nem pedig, hogy szabadon tanácskozva s fejedelmével a törvényhozásban osztozva, munkálja a haza boldogságát.* Az ily törekvés vezetett oda, hogy Batthyányi Lajos a főrendeknél tartott beszédében kimutatja, hogy mindazok a jogok, amelyek a kormánynak törvény által át nem adtak, alkotmányszerűen a nemzet sajátjai maradtak. Az 1839/40. évi országgyűlés vitáinak éppen alkotmányjogi szempontból volt egy igen nagy jelentősége, és pedig az, hogy elismertetett a király és a kormány közötti különbség és ezáltal régebbi törvényeinkben kimondott kormányfelelősség elve is felélesztetett.

Az előadottak alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy nincsen olyan, a magyar nemzetnek javát szolgáló reformeszme, amely a magyar alkotmány keretei között és azon belül ne volna megvalósítható. Lehet szó alkotmányreformról is, de ennek is megvan a maga törvényes útja. Már 1835-ben Orosz József *Terra incognita* című művében foglalkozott ezzel a kérdéssel és azt az álláspontot foglalta el, hogy *az alkotmányreformok megvalósítására egyedül és kizáróan a törvényhozás van jogosítva*. És ez az álláspont felel meg a mai magyar alkotmánynak is.

Mai előadásomat legyen szabad azzal az idézettel zárnom, hogy *a magyar alkotmány olyan, mint a levegő: észre se vesszük, amikor lélekezünk, de ha elfogy — fuldokolni kezdünk*.

Kiadásért felelős :

Dr. Egyed István egyetemi tanár, az Országos Nemzeti Klub főtitkára.

33.385. — K. M. Egyetemi Nyomda, Budapest. (F. : Thiering Richárd.)